

Quo vadis învățarea on-line în timpul pandemiei:
implicații juridice. Educația digitală la nivel european

Quo vadis on-line learning during the pandemic:
legal implications. Digital education at European level

Mirela Carmen Dobrilă¹

Rezumat: După instituirea stării de urgență în 16 martie 2020, urmată de instituirea stării de alertă din 18 mai 2020 din cauza pandemiei determinate de coronavirusul SARS-CoV-2, România a cunoscut un amplu proces de transformare și adaptare a procesului învățare în școli și universități. Pe lângă provocările din punct de vedere medical specifice pandemiei, există provocări punct de vedere juridic, în legătură cu procesul de învățare în școli, cu privire la respectarea drepturilor celor implicați, care sunt analizate în acest articol. Adaptarea la un sistem de învățare on-line presupune, ca obligație, asigurarea dreptului și accesului la educație pentru elevi și studenți, și continuarea procesul de învățare; totuși, trecerea forțată la învățarea on-line și adaptarea rapidă (fără ghiduri de bune practici și repere clare) ridică probleme privind asigurarea în fapt a dreptului la educație, probleme legate de folosirea unor platforme de învățare on-line care nu sunt adaptate pentru a respecta drepturile copiilor la intimitate, viață privată, dreptul la imagine, dreptul la demnitate, probleme legate de lipsa unei educații juridice a profesorilor, părinților și elevilor specifice mediului on-line. În articol sunt analizate preocupările de la nivel european privind educația (de înaltă calitate) în era digitală și digitalizarea procesului de învățare, precum și preocupările privind protecția copiilor în mediul electronic.

Cuvinte-cheie: învățarea on-line pe durata pandemiei; transformarea procesului de învățare în școli și universități; riscuri privind educația on-line; educația digitală la nivel european; dreptul la educație, dreptul la viață privată, dreptul la propria imagine.

Abstract: After the state of emergency was established on March 16, 2020, followed by the state of alert established on May 18, 2020 due to the pandemic caused by the SARS-CoV-2 coronavirus, Romania experienced an extensive process of transformation and adaptation of the learning process in schools and universities. In addition to the medical challenges specific to the pandemic, there are legal challenges related to the learning process in schools, regarding the observance of the rights of those involved, which are analyzed in this article. Adapting to an on-line learning system involves, as an obligation, ensuring the right and access to education for pupils and students, and continuing the learning process; however, the forced transition to on-line learning and

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, e-mail: mirela.dobрила@uaic.ro.

rapid adaptation (without good practice guidelines and clear guidelines) raises issues of actually ensuring the right to education, issues related to the use of on-line learning platforms that are not adapted to respect children's rights to education, private life, the right to own image, the right to dignity, issues related to the lack of legal education for teachers, parents and students specific to the on-line environment. The article analyzes the European-level concerns about (high-quality) education in the digital age and the digitization of the learning process, as well as the concerns about protecting children in the electronic environment.

Key words: on-line education process during the pandemic; transforming the learning process in schools and universities; juridical issues regarding on-line education; digital education at European level; the right to education of pupils and students, the right to privacy, the right to one's own image.

Considerații introductive privind trecerea la un proces de educație desfășurat on-line pe durata suspendării cursurilor „față în față” din cauza pandemiei

Începând din martie 2020, din momentul în care în România a fost instituită starea de urgență în 16 martie 2020, iar ulterior a fost instituită starea de alertă din 18 mai 2020 din cauza pandemiei determinate de coronavirusul SARS-CoV-2², urmată de prelungirea măsurilor inclusiv până la acest moment³,

² Starea de urgență a fost instituită din 16 martie 2020 prin Decretul Președintelui nr. 195 din 16 martie 2020 (publicat în Monitorul Oficial nr. 212/16.03.2020) și apoi prelungită prin Decretul Președintelui nr. 240 din 14 aprilie 2020 (publicat în Monitorul Oficial nr. 311 din 14 aprilie 2020). Starea de alertă a fost instituită din 18 mai 2020 prin Hotărâre de Guvern nr. 394 din 18 mai 2020 publicată în Monitorul Oficial nr. 410 din 18 mai 2020 și prelungită prin Hotărârea Guvernului nr. 476/2020 privind prelungirea stării de alertă pe teritoriul României și măsurile care se aplică pe durata acesteia pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, prin Hotărârea Guvernului nr. 553/2020 privind prelungirea stării de alertă pe teritoriul României începând cu data de 17 iulie 2020, precum și stabilirea măsurilor care se aplică pe durata acesteia pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, prin Hotărârea Guvernului nr. 668/2020 privind prelungirea stării de alertă pe teritoriul României începând cu data de 16 august 2020, precum și stabilirea măsurilor care se aplică pe durata acesteia pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, prin Hotărârea Guvernului nr. 782/2020 privind prelungirea stării de alertă pe teritoriul României începând cu data de 15 septembrie 2020, precum și stabilirea măsurilor care se aplică pe durata acesteia pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, cu modificările și completările ulterioare, și prin Hotărârea Guvernului nr. 856/2020 privind prelungirea stării de alertă pe teritoriul României începând cu data de 15 octombrie 2020, precum și stabilirea măsurilor care se aplică pe durata acesteia pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, și prin Hotărârea Guvernului nr. 967 din 12 noiembrie 2020 privind prelungirea stării de alertă pe teritoriul României începând cu data de 14 noiembrie 2020, precum și stabilirea măsurilor care se aplică pe durata acesteia pentru prevenirea și combaterea

noiembrie 2020, au fost luate măsuri prin care activitățile didactice cu elevii și studenții în format „față în față” au fost suspendate (cu unele excepții la final de an școlar privind elevii în ani terminali).

La acest moment (noiembrie 2020) după desfășurarea activității didactice cu elevii și studenții în anul școlar și universitar 2021-2021 în format „față în față”, pentru o perioadă scurtă de timp la început de an școlar și universitar, conform Ordinului Ministrului Educației și Cercetării nr. 5.972 din 8 noiembrie 2020 pentru suspendarea activităților care presupun prezența fizică a preșcolarilor și elevilor în unitățile de învățământ preuniversitar⁴, începând cu data de 9 noiembrie 2020 se suspendă, pentru o perioadă de 30 de zile, activitățile didactice care impun prezența fizică a preșcolarilor și elevilor în unitățile de învățământ preșcolar, primar, gimnazial, liceal și postliceal. Se arată în ordin că activitățile didactice vor fi desfășurate în sistem on-line iar acest lucru se va desfășura conform Ordinului Ministrului Educației și Cercetării nr. 5.545 din 10 septembrie 2020 pentru aprobarea Metodologiei-cadru privind desfășurarea activităților didactice prin intermediul tehnologiei și al internetului, precum și pentru prelucrarea datelor cu caracter personal⁵.

Referitor la educație, pentru a asigura protejarea dreptului la sănătate în paralel asigurarea dreptului la învățatură, este necesar să fie asigurat „cadru juridic adecvat și implicit securitatea raporturilor juridice în privința asigurării dreptului fundamental la învățatură, corelat cu asigurarea dreptului la sănătate”⁶; se arată că „educația constituie prioritate națională a Guvernului” fiind necesară „instituirea, inclusiv la nivel legislativ, în contextul existenței unei situații excepționale care împiedică interacțiunea față în față, a unor

efectelor pandemiei de COVID-19, publicată Monitorul Oficial nr. 1078 din 13 noiembrie 2020 (în care se prevede că din 14 noiembrie 2020 se prelungește cu 30 de zile starea de alertă pe întreg teritoriul țării).

³ Starea de alertă este definită ca „răspunsul la o situație de urgență de amploare și intensitate deosebite, determinată de unul sau mai multe tipuri de risc, constând într-un ansamblu de măsuri cu caracter temporar, proporționale cu nivelul de gravitate manifestat sau prognozată al acesteia și necesare pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor iminente la adresa vieții, sănătății persoanelor, mediului înconjurător, valorilor materiale și culturale importante ori a proprietății”, conform art. 2 din Legea nr. 55 din 15 mai 2020 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, publicată în Monitorul Oficial nr. 396 din 15 mai 2020, cu ultimele modificări aduse de Ordonanța de urgență nr. 192 din 5 noiembrie 2020 (pentru modificarea și completarea Legii nr. 55/2020 privind unele măsuri pentru prevenirea și combaterea efectelor pandemiei de COVID-19, precum și pentru modificarea lit. a) a art. 7 din Legea nr. 81/2018 privind reglementarea activității de telemuncă, publicată în Monitorul Oficial nr. 1042 din 6 noiembrie 2020).

⁴ Publicat în Monitorul Oficial nr. 1047 din 9 noiembrie 2020.

⁵ Publicat în Monitorul Oficial nr. 837 din 11 septembrie 2020.

⁶ Preambulul O.U.G. nr 192/2020 care a modificat Legea nr. 55/2020.

mecanisme care să asigure, în mod adecvat și cu prioritate, exercitarea dreptului fundamental la învățatură” având în vedere „obligația constituțională în sarcina autorităților statului de a lua măsuri pentru asigurarea acestui drept” astfel încât „cadrele didactice trebuie să știe cum să își organizeze activitatea de predare-învățare-evaluare, prin asigurarea dreptului atât la educație, cât și la sănătate al elevilor” și „necesitatea asigurării unei protecții adecvate pentru beneficiarii primari ai dreptului la învățatură, studenți și personalul din sistemul național de învățământ”⁷.

Astfel, conform art. 38 din Legea nr. 55/2020, pe durata stării de alertă, activitățile didactice ce impun prezența fizică a antepreșcolarilor, preșcolarilor și elevilor în unitățile de învățământ se pot suspenda, la propunerea consiliului de administrație a unității de învățământ preuniversitar, cu avizul inspectoratului școlar județean/Inspectoratului Școlar al Municipiului București și al direcției de sănătate publică județene/Direcției de Sănătate Publică a Municipiului București și cu aprobarea prin hotărâre a comitetului județean pentru situații de urgență/Comitetului Municipiului București pentru Situații de Urgență, pe baza argumentelor legale privind starea de sănătate (alin. 1 ind. 1). În continuare se arată expres că Ministerul Educației și Cercetării are obligația să asigure suportul privind resursele materiale, formarea cadrelor didactice și cadrul metodologic pentru desfășurarea cursurilor online. (alin. 1 ind. 2). Este indicat faptul că în perioada noiembrie 2020-31 decembrie 2020, în mod excepțional, prin ordin al ministrului educației și cercetării, în baza hotărârii Comitetului Național pentru Situații de Urgență și analizei situației epidemiologice la nivel național, se pot dispune suspendarea activităților care impun prezența fizică a antepreșcolarilor, preșcolarilor și elevilor în unitățile de învățământ și continuarea activităților didactice în sistem on-line. (alin. 1 ind. 3). Referitor la activitățile didactice ale studenților, având în vedere autonomia universităților, conform art. 38 ind.1 din Legea nr. 55/2020, pe durata stării de alertă, „activitățile didactice ce impun prezența fizică a studenților în instituțiile de învățământ superior se pot suspenda prin hotărâre a senatului universitar, cu respectarea măsurilor stabilite prin ordin comun al ministrului sănătății și al ministrului educației și cercetării”, iar cursurile online se vor desfășura conform regulamentului senatului universitar.

Pot fi observate numeroase transformări ale modului de desfășurare a procesului de educație iar restricțiile impuse la nivel global au determinat ample modificări, în ideea de a găsi soluții adecvate fiecărui sistem educațional. Trecerea forțată la un proces de predare și învățare on-line în școli și universități are în vedere respectarea și asigurarea dreptului la educație, dar trebuie să avem în vedere accentul care cade pe responsabilitatea sporită în

⁷ *Ibidem.*

această perioadă pentru factorii de decizie și pentru cei responsabili din sistemul de educație pentru asigurarea tuturor drepturilor celor implicați.

Trebuie avut în vedere și faptul că pentru România preocupările privind suspendarea procesului de educație „față în față” în școli au existat și anterior pandemiei determinate de coronavirusul SARS-CoV-2, ceea ce înseamnă că la acest moment ar fi fost necesar ca cei responsabili din sistemul de educație să fie pregătiți pentru a lua măsurile corespunzătoare. Referitor la măsurile de prevenire a infectării cu COVID-19, Grupul de suport tehnico-științific privind gestionarea bolilor înalt contagioase pe teritoriul României a recomandat „utilizarea unor metode didactice alternative de învățământ”⁸, după modelul anterior propus pentru combaterea efectelor pandemiei cu virusul A/H1N1 din 2009, care indica măsura desfășurării procesului de învățare prin sisteme e-learning, cu transmisiuni audio și video.

Desfășurarea activităților didactice la nivel universitar în format on-line se suprapune peste o problemă ce ține de faptul că în „Raportul de Implementare a Procesului Bologna– Spațiul European al Învățământului Superior în 2020”¹⁰ se arată că, deși procentul de persoane cu studii superioare a crescut de la 13,5% la 24,9% între 2005– 2018, România se află pe ultimul loc în Europa cu privire la procentul persoanelor cu studii superioare în categoria 25-34 de ani și se află pe ultimele locuri din Europa cu privire la numărul persoanelor cu studii superioare pe celelalte categorii de vârstă. România, ca membru al Procesului Bologna începând din 1999 (prin semnarea Declarației de la Bologna) și-a asumat includerea obiectivelor stabilite în vederea realizării unui spațiu european al învățământului superior și și-a asumat realizarea unor reforme importante în învățământul superior, pentru a promova sistemul european de învățământ superior la nivel mondial.

⁸ Hotărârea Grupului de suport tehnico-științific privind gestionarea bolilor înalt contagioase nr. 9/10.03.2020 (aprobată prin Hotărârea Comitetului National pentru Situatii Speciale de Urgență/CNSSU nr. 7/11.03.2020), publicat în Broșura no.1/11.03.2020, [Online] https://gov.ro/fisiere/pagini_fisiere/HOT%C4%82R%C3%82RE_nr_9_din_10.03.2020_a_Grupului_de_suport_tehnico-%C8%99tiin%C8%9Bific_privind_gestionarea_bolilor_%C3%AEnalt_contagioase_pe_teritoriul_Rom%C3%A2niei_aprobat%C4%83_tacit_de_C.N.S.S.U._%C3%AEn_data_de_11.03.2020.pdf, accesat la 20.10.2020.

⁹ Planul-Cadru intersectorial gradual pentru combaterea efectelor pandemiei cu virusul A/H1N1 din 22 iulie 2009, Guvernul României, publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 615 din 11 septembrie 2009.

¹⁰ The European Higher Education Area in2020 Bologna Process Implementation Report/ Raportul de Implementare a Procesului Bologna- Spațiul European al Învățământului Superior în 2020, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, 2020, p. 109, [Online] https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/eurydice/files/eha_bologna_2020.pdf, accesat la 22.11.2020.

Referitor la procesul de reformă și evoluțiile politicilor în educație, precum și la ansamblul strategiilor naționale în educație începând cu anul 2018, atenția cade asupra: Programul de Guvernare 2019-2020, proiectul administrației prezidențiale „România educată”– Cadrul Strategic al educației și formării profesionale, documentele europene programatice în domeniu (Strategia Europa 2020, Cadrul ET 2020), Programul Național de Reformă 2020 și Acordul de parteneriat 2014-2020 dintre România și Uniunea European, care fundamentează principalele orientări strategice ale Ministerul Educației și Cercetării. Cadrul Strategic al educației și formării profesionale din România cuprinde 5 cinci strategii sectoriale: Strategia privind reducerea părăsirii timpurii a școlii; Strategia națională pentru învățământ terțiar 2015 – 2020; Strategia de învățare pe tot parcursul vieții 2015 – 2020; Strategia educației și formării profesionale din România în perioada 2016-2020; Strategia pentru modernizarea infrastructurii educaționale 2018-2023 – în curs de avizare interministerială¹¹.

1. Provocări privind desfășurarea procesului de educație on-line: respectarea dreptului la educație și respectarea dreptului elevilor la viață privată, dreptului la imagine, dreptului la intimitate, dreptului la demnitate, inclusiv privind prelucrarea datelor cu caracter personal.

Referitor la desfășurarea procesului de învățare în școli în format on-line, trebuie pornit de la faptul că trebuie asigurat dreptul și accesul la educație pentru elevi și studenți, astfel încât să fie continuat procesul de învățare. A fost realizată o trecere forțată la desfășurarea cursurilor on-line, cu provocări pentru sistemele de educație din întreaga lume, și cu adaptarea rapidă la condiții noi care reprezintă o provocare pentru învățământul românesc, de multe ori cu soluții *ad hoc* identificate de profesori astfel încât să poată desfășura și continua procesul educațional, iar cadrul legal și condițiile de desfășurare au fost stabilite pe parcurs, ceea ce a determinat lipsa unor repere clare în desfășurarea activităților și a adăugat zonei de incertitudine determinate de provocările medicale privind coronavirusul SARS-CoV-2. Este necesară o atenție crescută cu privire la respectarea drepturilor celor implicați, iar adaptarea la un sistem de învățare on-line presupune asigurarea dreptului și accesului la educație pentru elevi și studenți (și în fapt, nu doar la nivel formal) precum și folosirea unor tehnologii și platforme de învățare on-line sigure, pentru a respecta drepturile copiilor la intimitate, viață privată, dreptul la imagine, dreptul la demnitate, în condițiile în care la acest moment există

¹¹ Comisia Europeană, *Reforme în derulare și evoluții în materie de politici*, [Online] https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/ongoing-reforms-and-policy-developments-56_ro, accesat la 28.10.2020.

probleme legate de lipsa unei educații juridice a profesorilor, părinților și elevilor specifice mediului on-line, precum și probleme legate de informarea și competențele digitale care să fie atât de dezvoltare încât să fie înțelese riscurile și să fie luate măsurile corespunzătoare.

Cu privire la asigurarea dreptului la educație, în perioada de la începutul trecerii la învățare on-line din cauza pandemiei, Ministerul Educației a reglementat prin Instrucțiunea din 21 aprilie 2020¹² măsurile stabilite pentru continuarea procesului de învățare la nivelul sistemului de învățământ preuniversitar și a fost elaborat „Planul național de intervenție educațională pentru situația suspendării cursurilor din învățământul preuniversitar”. Aparent se face trimitere în Instrucțiune la „transferul de bune practici în învățarea on-line” și la „nevoile de dezvoltare a competențelor digitale ale cadrelor didactice”, dar la acel moment acestea nu au fost realizate efectiv; lipsesc indicații privind măsurile luate pentru a proteja drepturile copiilor în procesul de învățare în spațiul online, un mediu care prezintă multe riscuri, în contextul unor platforme online care nu sunt pregătite să asigure protecția drepturilor copiilor, iar de multe ori profesorii au găsit soluții *ad-hoc* pentru desfășurarea procesului educațional, fără a fi pregătiți pentru a respecta pe deplin toate drepturile participanților la cursuri în format on-line.

Concluziile Consiliului Uniunii Europene din 20 mai 2014 privind formarea eficace a profesorilor (2014/C 183/05) arată că predarea de înaltă calitate este unul din factorii-cheie pentru obținerea unor rezultate pozitive ale învățării, prin dezvoltarea cunoștințelor, competențelor, atitudinilor și valorilor de care cursanții au nevoie pentru a își valorifica pe deplin potențialul atât ca persoane, cât și ca membri activi ai societății și ai forței de muncă, iar formarea profesorilor ar trebui văzută ca parte integrantă a obiectivului strategic de sporire a calității profesiei, cu strategii adecvate de selecție a profesorilor, formare inițială și dezvoltare profesională, cu programele de formare a profesorilor suficient de flexibile pentru a răspunde schimbărilor din procesul de predare și învățare.

Într-un studiu de cercetare evaluativă privind trecerea de la formula față în față la desfășurarea on-line a educației, s-a evidențiat faptul că trecerea la proces educațional on-line și adaptarea conținuturilor la noul context pierde din consistență indiferent de performanțele și abilitățile cadrului tehnic, faptul că nu toate componentele educației pot fi acoperite în noul format, având de suferit aspectul relațional, dimensiunea cooperativă, realizarea obiectivă a evaluării și a feedback-ului, monitorizarea și stimularea performanțelor, iar tehnologia este mai mult un intermediar și nu un cadru de procesare a informației în noul format; mai mult, prin educația la distanță se poate orienta

¹² Instrucțiune din 21 aprilie 2020 pentru crearea și/sau întărirea capacității sistemului de învățământ preuniversitar prin învățare on-line, Ministerul Educației și Cercetării, Monitorul Oficial nr. 331 din 23 aprilie 2020.

procesul de auto-învățare la elevi, dar informatizarea la modul general a educației, prin formarea unor repere generale de competențe digitale nu este suficientă pentru instaurarea unei formări virtuale¹³. Competențele strict academice nu sunt suficiente la acest moment, profesorul trebuie să preia și sarcini de consiliere de învățare, chiar de consiliere psihopedagogică, personală ajutând elevii să adopte strategii meta cognitive, de auto-observare; pregătirea profesorilor lor trebuie orientată atât pe conținut de învățare, cât și spre noile tehnologii în perspectiva integrării acestora în procesul de învățare¹⁴, în vederea asigurării accesului echitabil la educație.

Referitor la opțiunea părinților, într-un studiu realizat în iulie– august 2020, se indică că mai mult de jumătate dintre respondenți doresc ca anul școlar 2020-2021 să se desfășoare cu revenirea la cursurile tradiționale, față-în-față (55%), mai ales în cazul preșcolarilor și a elevilor de liceu. Sub aspectul încrederii în autorități (încrederea în autoritățile centrale este scăzută, doar 3 din 7 puncte), în studiu se arată că îngrijorarea părinților cu privire la sănătatea copiilor lor este influențată de încrederea pe care o au în unitățile școlare cu privire la aplicarea măsurilor necesare de prevenire a îmbolnăvirii cu Coronavirus, iar cei care nu au încredere în unitățile școlare sunt mai temători pentru sănătatea copiilor; există îngrijorări privind lipsa socializării (65% dintre părinți), timpul prelungit petrecut în fața calculatorului (58%), precum și cu privire la calitatea slabă a învățării este reflectată în dificultatea asimilării informațiilor predate în cadrul cursurilor online (62%) ori de faptul că elevilor le lipsește concentrarea (54%), neavând un program clar și o anumită rutină de învățare (52%)¹⁵.

Într-un studiu realizat de Institutul Român pentru Evaluare și Strategie privind școala în starea de urgență din perioada 27 – 30 aprilie 2020 privind accesul copiilor din România la educație online și la infrastructura necesară, dar și cu privire la modul în care părinții percep schimbările, realizat pe un eșantion de 1.319 părinți cu copii între 0 și 19 ani a evidențiat faptul că 900.000 de copii înscriși în învățământul preuniversitar din România, adică 32%, nu au acces individual la un dispozitiv dedicat funcțional pentru școala online; 12% dintre copiii din România nu au conexiune de internet suficient de puternică

¹³ P. Botnariuc, C. Cuceș, C. Glava, D.E. Iancu, M.D. Ilie, O. Istrate, A.V. Labăr, I.O. Pânișoară, D. Ștefănescu, S. Velea, Școala online- elemente pentru inovarea educației. Raport de cercetare evaluativă, București, mai 2020, p. 46, 47 [Online] https://www.psih.uaic.ro/wp-content/uploads/sc_onl_rap_apr_2020.pdf, accesat la 28.10.2020.

¹⁴ *Idem*, 48-49.

¹⁵ MKOR Consulting (C. Cimpoia), Unitatea de Cercetare în Educație din cadrul Centrului Național de Politici și Evaluare în Educație, *Back To School Post-COVID 2020*, august 2020, [Online] <https://mkor.ro/studii/back-to-school-post-covid-2020/> accesat la 28.10.2020.

pentru a putea suporta derularea cursurilor online; doar două treimi dintre părinți au declarat că, pe perioada stării de urgență, au fost organizate zilnic lecții online cu copiii lor; doar jumătate dintre elevi au avut contact cu profesorii sau învățătorii pentru toate materiile, pe perioada stării de urgență; un sfert dintre părinții școlărilor consideră că, în această perioadă, copilul lor primește deloc/foarte puțin sau puțin sprijinul necesar de la cadrele didactice¹⁶. În aceste condiții, este discutabil dacă este asigurat dreptul la educație pentru acești copii.

Într-un studiu privind impactul pandemiei COVID-19 și opinia elevilor cu privire la educația on-line și efectele perioadei de izolare se arată că 27,2% dintre copii au avut materii școlare neacoperite pe durata suspendării cursurilor iar aproape 6 % dintre aceștia nu au făcut lecții on-line decât foarte rar sau deloc, 4 din 10 copii spun că temele au fost mai greu de făcut, 3 din 10 copii apreciază că au rămas în urmă cu materia, adolescenții s-au simțit singuri, triști sau furioși, dependența de Internet este cel mai des identificat risc on-line, apoi informațiile false, urmate de bullying-ul on-line¹⁷.

O cercetare realizată de Fundația World Vision România în perioada mai – iunie 2020 privind bunăstarea copilului din mediul rural în perioada pandemiei de COVID-19, a evidențiat preocupările privind „creșterea accesului la o educație de calitate prin sprijinirea copiilor vulnerabili, dezvoltarea competențelor cheie ale acestora, îmbunătățirea metodelor de predare în școlile din mediul rural, susținerea unui management școlar eficient, responsabilizarea comunității în transformarea școlii în prioritate de dezvoltare locală”, indicând faptul că: peste 60% dintre părinții din mediul rural nu au lucrat în perioada pandemiei, aproximativ 40% dintre părinți nu au reușit să asigure alimente, produse de bază, medicamente; școala online nu a fost posibilă pentru toți copiii în România offline iar peste 40% dintre elevi nu au participat la școala online; 1 din 3 părinți spun că nu au petrecut mai mult timp cu copiii lor pe perioada stării de urgență, deși aceștia ar fi avut nevoie de suport socio-emoțional sporit¹⁸.

¹⁶ Institutul Român pentru Evaluare și Strategie, Fundația Viață și Lumină, FEPAL - Federația Părinților și Aparținătorilor Legali, *Școala în stare de urgență. Accesul Copiilor Școlari Din România La Educație Online. Studiu național/Policy Paper*, mai 2020, pp. 1-15 [Online] https://ires.ro/uploads/articole/ires_accesul-elevilor-scolari-la-educatie-online_policy-paper_mai-2020.pdf, accesat la 29.10.2020.

¹⁷ Salvați Copiii, *Opinia elevilor cu privire la educația on-line și efectele perioadei de izolare*, București, iulie 2020, pp. 7, 9, 12, 13, 19 [Online] <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/d3/d376f652-4ed3-43cc-8947-347265fe6e7e.pdf>, accesat la 29.10.2020.

¹⁸ World Vision România, *Bunăstarea copilului din mediul rural în perioada pandemiei. Cercetare derulată în perioada mai-iunie 2020*, pp. 1-8 [Online] <https://worldvision.ro/2020/08/04/studiu-world-vision-romania-viata-copiilor-din-rural-in-pandemie-40-dintre-parinti-nu-au-reusit-sa-asigure-alimentele-si-produsele-de-baza-doar-60-dintre-elevi-au-facut-scoala-online/> accesat la 28.10.2020 ;Studiu

Pentru a asigura accesul la educație, se pune accent pe prioritizarea eficientă a investițiilor în infrastructura de educație; unitățile de învățământ din România nu răspund evoluțiilor demografice în ciuda diferențelor urban-rural și între nivelurile de învățământ, fapt ce conduce la ineficiență și inegalitate; capacitatea insuficientă a sălilor de clasă ar putea conduce la creșterea riscului de părăsire timpurie a școlii, adâncind probleme precum: repetența, adecvarea vârstei elevilor la nivelul clasei și abandonul școlar¹⁹.

Într-un studiu realizat de SNSPA în contextul pandemiei de SARS-CoV-2, cu privire la starea educației și efectele pandemiei, se arată că inegalitatea de șanse la educație este „una dintre provocările fundamentale ale sistemului de învățământ românesc; se subliniază necesitatea dezvoltării competențelor digitale și utilizarea noilor tehnologii pentru a fi posibilă trecerea la sistemul on-line de predare iar profesorii trebuie susținuți pentru dobândirea unui nivel de bază al competențelor tehnice; se arată că „Ministerul Educației nu își asumă responsabilitatea pentru asigurarea accesului gratuit la educație pentru toții elevii în contextul în care 38% din copiii și tinerii sub 16 ani se află într-o situație materială precară agravată de restrângerea activităților economice”, există probleme privind condițiile sanitare din unitățile școlare (30% dintre unitățile școlare din România nu dispun de grupuri sanitare în incinta școlii); se observă rata ridicată a părăsirii timpurii a școlii: 15.3% în anul 2019 la nivel național și 22,4% în mediul rural, precum și faptul că supraaglomerarea este o problemă cu privire la implementarea unor măsuri care să prevină răspândirea SARS-CoV-2²⁰.

Pentru a asigura dreptul la educație al elevilor, profesorii au adaptat platformele de comunicare online pentru a asigura continuitatea procesului de învățare, însă fără o pregătire prealabilă specială adaptată pentru acest proces educațional on-line, mai ales cu privire la măsurile care se impun ca necesare pentru respectarea drepturilor copiilor implicați în acest proces on-line.

World Vision România – Impactul pandemiei asupra copiilor din mediul rural, World Vision România [Online] <https://worldvision.ro/2020/08/04/studiu-world-vision-romania-viata-copiilor-din-rural-in-pandemie-40-dintre-parinti-nu-au-reusit-sa-asigure-alimentele-si-produsele-de-baza-doar-60-dintre-elevi-au-facut-scoala-online/>, accesat la 28.10.2020.

¹⁹ Banca Mondială, Ministerul Educației Naționale, *Analiza multidimensională a educației și formării profesionale din perspectiva utilizării datelor în luarea deciziilor strategice privind investițiile în infrastructură*, -analiză realizată în cadrul unui Acord de servicii de asistență tehnică pentru luarea unor decizii informate privind investițiile în infrastructura de învățământ, [Online] https://www.edu.ro/sites/default/files/Anexa%201_Analiza%20functional_a_0.pdf accesat la 28.10.2020.

²⁰ 1, 2, 4, 5, 9.

Dreptul la învățătură este garantat de Constituția României prin articolul 32, dar trebuie respectat și dreptul copilului la viața intimă, familială și privată, garantat de articolul 30, precum și dreptul copilului la propria imagine.

„Fiecare are dreptul la educație” – articolul 26 din Declarația universală a drepturilor omului. „Niciunei persoane nu i se poate refuza dreptul la educație” – articolul 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Cetățenii români vor avea dreptul la educație acordată de Constituția României, articolul 32.

Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene recunoaște la articolul 14 dreptul la educație: „1. Fiecare are dreptul la educație și să aibă acces la formare profesională și continuă. 2. Acest drept include posibilitatea de a primi educație obligatorie gratuită. (3) Libertatea de a înființa unități de învățământ cu respectarea cuvenită a principiilor democratice și dreptul părinților de a asigura educația și predarea copiilor lor în conformitate cu convingerile lor religioase, filozofice și pedagogice trebuie respectată, în conformitate cu legile naționale care reglementează exercitarea unei asemenea libertăți și drepturi”.

Dreptul la viață privată este un drept fundamental al omului, consacrat la articolul 12 din Declarația universală a drepturilor omului și în articolul 17 din Pactul internațional pentru drepturile civile și politice. Dreptul la respectarea vieții private și de familie este protejat în temeiul Convenției Europene a Drepturilor Omului, articolul 8. Confidențialitatea personală și familială este menționată în Constituția României la Art. 26 – „Autoritățile publice vor respecta și proteja viața intimă, familială și privată. (...)”. „Noul Cod civil român (Legea nr. 287/2009) prevede la articolul 71 că „fiecare are dreptul la respectarea vieții sale private”.

Se pune problema respectării *dreptul la propria imagine* a copilului (articolul 73 din Noul Cod civil, ca o componentă a dreptului la respectarea vieții private), în condițiile folosirii imaginii acestuia de către părinți și profesori în cadrul procesului educațional on-line, chiar dacă acest lucru se întâmplă cu bună credință dar fără a prevedea riscurile la care sunt expuși copiii în mediul on-line.

Mai mult, acest lucru dobândește o altă dimensiune în condițiile în care Înalta Curte de Casație și Justiție a statuat în sensul că este considerat spațiu public cazul postărilor făcute pe rețelele de socializare²¹.

Drepturile copiilor în materie digitală sunt indicate în categoria celor cinci domenii prioritare din *Noua Strategie a Consiliului European pentru drepturile copilului (2016-2021)* adoptată de Comitetul de Miniștri la 2 martie

²¹ Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția de Contencios Administrativ și Fiscal, Decizia nr. 4546/2014.

2016, copiii fiind expuși riscurilor specifice în materie digitală,²² iar în perioada desfășurării cursurilor on-line expunerea la aceste pericole este și mai evidentă, mai ales în lipsa unor măsuri coerente de protecție efectivă din partea actorilor implicați în procesul educațional.

Referitor la expunerea vieții private a copilului de către părinți și profesori prin distribuirea imaginilor și a altor date, fără a fi autorizată de copil, un sondaj (eșantion de 935 băieți și fete de 9-17 ani, în perioada martie-aprilie 2018) arată ca: aproximativ trei din zece copii declară că prietenii și părinții au publicat informații despre ei pe internet fără să solicite în prealabil acordul; 21% identifică consecințe neplăcute determinate de postările părinților; referitor la distribuirea fără acord a datelor personale ale copilului de către profesori, 17% din eșantion arată că profesorii au postat informații despre ei fără acord prealabil²³.

Federația Sindicatelor din Educație „SPIRU HARET” a realizat, în perioada 27 octombrie – 2 noiembrie 2020, un sondaj în rândul cadrelor didactice (8500 de persoane), pentru a încerca să afle situația reală din unitățile de învățământ în perioada stării de alertă²⁴: 66,2% dintre cadrele didactice spun că au nevoie de cursuri de perfecționare pentru a putea preda online; 45,7% dintre respondenți afirmă că autoritățile locale nu au ajutat în niciun fel școala în această perioadă.

Referitor la pregătirea profesorilor pentru desfășurarea orelor on-line în condiții de siguranță pentru drepturile copiilor în mediul virtual, aducem în discuție un raport al Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare în Europa (OECD) legat de nivelul de pregătire a profesorilor pentru folosirea noilor tehnologii și deschiderea lor și a școlii față de aceste instrumente: se arată că nivelul de instruire IT&C a profesorilor în scopul predării nu aducea automat o deschidere pentru folosirea tehnologiei la clasă, frâna fiind pusă în principal de mediul instituțional iar România este sub media OCED privind integrarea

²² Council of Europe, *Strategy for the Rights of the Child (2016-2021)*, Children's human rights, aprilie 2016, [Online] https://childhub.org/ro/system/tdf/library/attachments/strategy_2016_2021_web_a4.pdf.pdf?file=1&type=node&id=20377 accesat la 15.10.2020.

²³ A. Velicu, B. Balea, M. Barbovschi, *Studiul Acces, utilizări, riscuri și oportunități ale internetului pentru copiii din România*- Rezultate ale proiectului EU Kids Online 2018- *DigiLiv-REI* (cu sprijinul IRES – Institutul Român pentru Evaluare și Strategie, Institutul de Sociologie al Academiei Române), ianuarie 2019, p. 56, [Online] http://rokidsonline.net/wp/wp-content/uploads/2019/01/EU-Kids-Online-RO-report-15012019_DL.pdf, accesat la 10.10.2020.

²⁴ FSE SPIRU HARET Chestionar „Școala în pandemie“, 27 octombrie – 2 noiembrie 2020, [Online] <https://www.fsespiruharet.ro/wp-content/uploads/2020/11/FSE-SPIRU-HARET-Chestionar-%E2%80%9EScoala-in-pandemie.pdf>, accesat la 22.11.2020.

tehnologiilor în actul de predare , aceasta fiind influențată și de condițiile organizaționale și de sistem²⁵.

Referitor la protecția drepturilor copiilor în mediul virtual în contextul procesului educațional on-line, în Ordinul Ministrului Educației și Cercetării nr. 5.545 din 10 septembrie 2020 pentru aprobarea Metodologiei-cadru privind desfășurarea activităților didactice prin intermediul tehnologiei și al internetului, precum și pentru prelucrarea datelor cu caracter personal²⁶ se arată că securitatea în mediul educațional virtual se realizează conform directivelor UE privind securitatea cibernetică, precum și prelucrarea datelor cu caracter personal și se asigură respectarea cerințelor privind protecția datelor cu caracter personal, în conformitate cu dispozițiile Regulamentului (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului Uniunii Europene din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor), denumit în continuare Regulamentul (UE) 2016/679 (art. 4 alin. 1). Se prevede expres (art. 4 alin. 3) că prelucrarea, de către unitatea de învățământ, a datelor cu caracter personal ale participanților la activitățile desfășurate prin intermediul tehnologiei și al internetului se realizează în vederea îndeplinirii obligației legale care revine unității de învățământ de asigurare a dreptului la învățatură, prin garantarea accesului și a desfășurării efective a procesului educațional în cazul în care procesul educațional nu se poate derula față în față, conform prevederilor legale în vigoare (numele și prenumele preșcolarilor/elevilor, numele și prenumele cadrelor didactice care utilizează aplicația/platforma educațională informatică; imaginea, vocea participanților, după caz; mesajele, videoclipurile, fișierele expediate sau orice alte materiale care conțin date prelucrate prin utilizarea aplicației/platformei educaționale informatice; rezultatele evaluării; e) datele de conectare la aplicația/platforma educațională utilizată pentru participare la cursurile online: nume de utilizator și parolă de acces.). Este interzisă în mod expres înregistrarea activităților desfășurate online, ca măsură de protecție a datelor cu caracter personal, prelucrate cu ocazia utilizării aplicațiilor/platformelor educaționale informatice (art. 4. alin. 5). Conform art. 5, unitatea de

²⁵ OECD (2020), *Teachers' training and use of information and communications technology in the face of the COVID-19 crisis*, Teaching in Focus, No. 35, OECD Publishing, [Online], https://www.oecd-ilibrary.org/education/teachers-training-and-use-of-information-and-communications-technology-in-the-face-of-the-covid-19-crisis_696e0661-en accesat la 22.11.2020; A se vedea și Discrepanța dintre pregătirea pentru online a profesorilor români și practica de la clasă, oglindită în raportul OECD privind folosirea tehnologiilor în criza COVID-19: pregătire profesională moderată în IT&C, școala cu rol de frână - Edupedu [Online], accesat la 22.11.2020.

²⁶ Publicat în Monitorul Oficial nr. 837 din 11 septembrie 2020.

învățăământ, în calitate de operator de date cu caracter personal, are obligația de a institui o serie de măsuri tehnice și organizatorice privind protejarea și păstrarea datelor cu caracter personal cu privire la securitatea în mediul online; asigurarea confidențialității datelor; preîntâmpinarea riscului pierderii de date; împiedicarea modificării datelor cu caracter personal; interzicerea accesului neautorizat la datele cu caracter personal.

În Ordinul nr. 5.545/2020 (art. 6) se stabilește o responsabilitate pentru participanții la activitățile de învățare desfășurate prin intermediul tehnologiei și al internetului, fiind indicate ca obligații faptul că trebuie să răspundă pentru toate mesajele, videoclipurile, materialele prelucrate prin utilizarea platformei educaționale informatice, fiind stabilită interdicția de a înregistra, disemina, folosi informații, care conțin date cu caracter personal, în alt mod care excede scopului prelucrării acestor date. Se stabilește o responsabilitate crescută pentru elevi, de a avea o conduită adecvată statutului de elev, dezvoltând comportamente și atitudini prin care să se asigure un climat propice mediului de învățare, de a nu comunica altor persoane datele de conectare la platforma destinată învățăământului prin intermediul tehnologiei și al internetului, fiind stipulată expres interdicția de a înregistra activitatea desfășurată în mediul online, conform legislației privind protecția datelor cu caracter personal, conform prevederilor Regulamentului (UE) 2016/679.

Sub aspectul îmbunătățirii competențelor digitale ale profesorilor, indicăm desfășurarea *Programului de formare „Profesor în Online”*, organizat de Federația Sindicatelor Libere din Învățăământ, împreună cu Digital Nation, un curs online pentru formarea cadrelor didactice în predarea online și mixtă, ca necesitate majoră²⁷.

Ca sprijin, specialiștii în securitate informatică de la Bitdefender a pregătit o serie de instrucțiuni de îndrumare a profesorilor privind unele platforme folosite mai des (Zoom, Google Meet sau Microsoft Team), pentru a limita riscurile și pentru a permite desfășurarea orelor în condiții mai sigure²⁸.

Sub aspectul unor probleme recente privind activitatea cadrelor didactice în procesul educațional on-line, Federația Sindicatelor Libere din Învățăământ a evidențiat (Adresa nr. 10557/09.11.2020 către Ministerul Educației) nerespectarea Regulamentului de inspecție a unităților de învățăământ preuniversitar aprobat prin Ordinul nr. 5547/2011, Ministerul Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului²⁹ și, respectiv a Ordinului nr. 5.447 din 31 august 2020 privind

²⁷ Federația Sindicatelor Libere din Învățăământ, *Programul de formare „Profesor în Online”*, [Online] <https://www.fsli.ro/index.php/a-fost-lansat-programul-national-de-formare-profesor-in-online/> accesat la 28.10.2020.

²⁸ <https://www.edupedu.ro/bitdefender-cum-organizezi-ore-online-in-siguranta-prin-zoom-google-meet-sau-microsoft-teams-tutorial- Pentru-profesorii-care-vor-sa-nu-fie-deranjati-de-intrusi/> [Online], accesat la 15.11.2020.

²⁹ Publicat în Monitorul Oficial nr. nr. 746 din 24 octombrie 2011.

aprobarea Regulamentului-cadru de organizare și funcționare a unităților de învățământ preuniversitar, Ministerul Educației și Cercetării³⁰ în sensul că „în unitățile de învățământ unde activitatea se desfășoară online, inspectorii școlari realizează, pe platformele educaționale, inspecții școlare fără respectarea planificării, iar directorii realizează asistență neanunțată la orele cadrelor didactice”³¹.

Biroul Regional UNICEF pentru Europa și Asia Centrală a realizat un document pentru îndrumarea actorilor implicați în educație, în vederea susținerii rezilienței sistemelor de învățământ, în condițiile în care pandemia a afectat educația și a accentuat inechitățile sociale. Se pune accent pe misiunea și obiectivul pe termen lung de a permite tuturor copiilor să-și conștientizeze dreptul la educație și să-și atingă potențialul maxim, pe practicile școlare inovatoare și pe promovarea schimbului și a împărtășirii de cunoștințe și practici pe plan local. Se consideră că pandemia a generat „oportunități pentru transformarea pedagogiei și transformarea etosului școlar: noi modalități de predare și învățare, noi moduri de comunicare cu copiii și familiile, noi roluri pentru creșterea nivelului general de bunăstare a elevilor”³².

Strategia Ministerului Educației și Cercetării privind digitalizarea educației din România 2021-2027 – SMART.Edu (Școală Modernă, Accesibilă, bazată pe Resurse și Tehnologii digitale) constituie „un apel la acțiune pentru o cooperare mai strânsă a tuturor factorilor interesați, pornind de la următoarele priorități: Accesibilitate, Conectivitate, Comunitate, Ecosistem educațional digital,

³⁰ Publicat în Monitorul Oficial nr. 827 din 9 septembrie 2020.

³¹ În Adresa Ministerului Educației 35921/14.10.2020, [Online] http://ismb.edu.ro/documente/personal/2020/dezvoltare_ru/PROCEDURA_INSPECTII_ONLINE.pdf, accesat 19.11.2020, se arată că dacă unitatea de învățământ este în scenariul roșu – 100% online : „Directorul/directorul adjunct al unității de învățământ în care este încadrat cadrul didactic inspectat/candidatul transmite inspectoratului școlar/tuturor membrilor comisiei, cu 3 zile înainte de data programată pentru desfășurarea inspecției, pe e-mail, cu solicitarea confirmării de primire, toate informațiile necesare pentru accesul la platformă sau aplicația informatică utilizată de unitatea școlară în procesul de învățământ, inclusiv link-ul de conectare pentru activitatea online meeting. Inspectorul școlar sau membrii comisiei se vor conecta respectând același algoritm ca și grupa de elevi care învață în sistem online, prin afiliere la clasa/clasele virtuale la care se desfășoară inspecția.”

³² Biroul Regional UNICEF pentru Europa și Asia Centrală, *Crearea unor sisteme de educație reziliente în contextul pandemiei de COVID-19: Considerente pentru factorii de decizie de la nivel național, local și de unitate școlară*, 2020, pp. 4, 8 9, [Online] <https://www.unicef.org/romania/media/2836/file/Crearea%20unor%20sisteme%20de%20educa%C5%A3ie%20reziliente%20%C3%AEn%20contextul%20pandemiei%20de%20COVI D-19.pdf>, accesat la 29.10.2020.

Inovare și Sustenabilitate”³³, fiind realizată o consultare publică online în perioada 26 octombrie-9 noiembrie 2020 cu privire la 9 domenii: Competențe digitale pentru elevi și studenți; Educația digitală pe întreg parcursul vieții; Formarea inițială și continuă a cadrelor didactice pentru educație digitală; Infrastructură și resurse tehnologice digitale; Conectivitate; Resurse educaționale deschise; Curriculum școlar pentru meserii emergente; Securitate cibernetică, protecția datelor, siguranța online și etica IT Alte teme subsecvente digitalizării educației. Se subliniază necesitatea adaptării sistemului de educație și formare la evoluția tehnologică iar utilizarea noilor tehnologii digitale va face școala mai atractivă pentru elevi, mai adaptată nevoilor și stilului lor de viață, mai eficientă în a dezvolta competențe, generând educație pe tot parcursul vieții³⁴.

2. Repere privind digitalizarea educației la nivel european. Planul de acțiune pentru educația digitală

Ca răspuns european la desfășurarea procesului educațional on-line pe durata pandemiei COVID-19, Comisia Europeană a pus la dispoziție „Coronavirus: resurse didactice online”, ca selecție de resurse și instrumente online destinate cursanților și profesorilor în contextul pandemiei de COVID-19³⁵. În acest sens, motivat de faptul că luarea unor măsuri naționale pentru combaterea răspândirii virusului a determinat perturbări semnificative în procesul de educație, din Uniunea Europeană, sunt puse la dispoziție instrumente online și offline care pot fi utilizate pentru a conecta cursanții și profesorii, pentru accesul la informații și platforme, pentru a sprijini dezvoltarea profesională continuă a profesorilor, iar pentru a contribui la asigurarea continuității în activitățile de educație și formare, pot fi accesate online diverse materiale didactice.

Conform articolului 165 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (ex-articolul 149 TCE), Uniunea contribuie la dezvoltarea unei educații de calitate, prin încurajarea cooperării dintre statele membre și, în cazul în care este necesar, prin sprijinirea și completarea acțiunii acestora, respectând pe deplin responsabilitatea statelor membre față de conținutul învățământului și de organizarea sistemului educațional, precum și diversitatea

³³ *Strategia Ministerului Educației și Cercetării privind digitalizarea educației din România 2021-2027 – SMART.Edu (Școală Modernă, Accesibilă, bazată pe Resurse și Tehnologii digitale)*, [Online] <https://www.smart.edu.ro/> accesat la 29.10.2020.

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Comisia Europeană, Coronavirus: resurse didactice online. O selecție de resurse și instrumente online destinate cursanților, profesorilor și educatorilor în contextul pandemiei de COVID-19*, [Online] *Coronavirus: resurse didactice online | Educație și formare (europa.eu)*, accesat la 29.10.2020.

lor culturală și lingvistică. Uniunea urmărește să dezvolte dimensiunea europeană a educației și să încurajeze dezvoltarea educației la distanță.

Responsabilitatea pentru sistemele de educație și formare revin statelor membre, dar UE urmărește sprijinirea acestora și contribuie la crearea unui „Spațiu european al educației” care „să consolideze rezultatele educaționale și mobilitatea în scop educațional, să promoveze valorile comune și să faciliteze recunoașterea reciprocă a diplomelor între țările participante”³⁶, deoarece educația reprezintă componentă esențială a agendei socioeconomice a UE. Ca măsuri pe care le urmărește Comisia Europeană pentru a realiza un spațiu european al educației sunt indicate cele care vizează competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții, competențele digitale, valorile comune și o educație favorabilă incluziunii³⁷.

Pentru un proces educațional la distanță de calitate sunt necesare eforturi privind dezvoltarea competențelor digitale ale cadrelor didactice, prin raportare la cerințele *Cadrului European pentru Competența Digitală în Educație*, fiind necesară instruirea cadrelor didactice pe anumite direcții importante pentru organizarea și desfășurarea eficientă a procesului de învățare la distanță.

Referitor la competențele și tehnologiile digitale în educație, Comisia Europeană a adoptat un *Plan de acțiune pentru educația digitală pentru perioada 2018-2020* care avea în vedere inițial 11 acțiuni pentru sprijinirea utilizării tehnologiei și dezvoltarea competențelor digitale în sectorul educației, axat pe trei priorități, cu măsurile de sprijinire a statelor membre cu privire la educația în era digitală: „o mai bună utilizare a tehnologiilor digitale în procesul de predare și de învățare”; „dezvoltarea competențelor și aptitudinilor digitale”; „îmbunătățirea educației cu ajutorul unei analize mai bune a datelor și al unei viziuni prospective”.

În *Noul Plan de acțiune pentru educația digitală (2021-2027)* este indicată viziunea Comisiei Europene „pentru o educație digitală de înaltă calitate, incluzivă și accesibilă în Europa” cu accent pe cooperare strânsă la nivel european pentru perioada post pandemie COVID-19, ca perioadă în care „tehnologia este utilizată la un nivel nemaiatins vreodată în domeniul educației și formării”, cu scopul de a adapta sistemele de educație și formare la era digitală. Cele două priorități ale Noului Plan de acțiune vizează: încurajarea dezvoltării unui ecosistem de educație digitală de înaltă performanță (infrastructură, conectivitate și echipamente digitale, planificare și o dezvoltare eficientă a capacităților digitale, profesori motivați și competenți în domeniul

³⁶ Comisia Europeană, *Despre educație și formare în UE*, [Online] https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/about-education-and-training-in-the-eu_ro, accesat la 29.10.2020.

³⁷ Comisia Europeană, *Un spațiu european al educației*, [Online] https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/european-education-area_ro, accesat la 29.10.2020.

digital, conținut educațional de înaltă calitate), cu luarea unor măsuri inclusiv cu privire la elabora orientări în materie de etică privind inteligența artificială și utilizarea datelor; dezvoltarea aptitudinilor și competențelor digitale relevante pentru transformarea digitală (aptitudini și competențe digitale de la vârste fragede, abilități digitale, combaterea dezinformării, competențe digitale avansate)³⁸.

Consultarea publică privind *Noul Plan de acțiune pentru educația digitală* din perioada iunie-septembrie 2020 a evidențiat faptul că: „aproximativ 60 % din respondenți nu folosiseră instrumente de învățare la distanță și online înainte de criză; 95 % consideră că această criză de COVID-19 reprezintă un punct de la care nu se mai poate reveni la situația anterioară în ceea ce privește modalitățile de utilizare a tehnologiei în domeniul educației și formării; respondenții declară că resursele pedagogice și conținutul online trebuie să fie mai relevant, mai interactiv și mai ușor de utilizat; peste 60 % din respondenți sunt de părere că și-au îmbunătățit competențele digitale în timpul crizei și peste 50 % din aceștia doresc să și le aprofundeze”³⁹. De observat că în sinteza raportului privind această consultare se arată că respondenții din România (care au reprezentat 58% din totalul de 2716 de respondenți) exprimă o viziune mai negativă asupra educației digitale, iar aceasta apare mai ales în rândul persoanelor care răspund în calitate personală (de exemplu, părinți)⁴⁰.

3. Considerații finale. Un sistem de educație rezilient pe durata pandemiei

Referitor la impactul privind cursurile pe durata pandemiei, este interesant de amintit un studiu efectuat recent în SUA de către experții din cadrul Children’s Research Institute din Seattle, care au arătat că închiderea școlilor primare din SUA pe durata pandemiei este în strânsă legătură cu scăderea nivelului de cunoștințe dobândite și cu reducerea speranței de viață în rândul elevilor din învățământul primar american, deoarece determină o scădere a speranței de viață cu aproximativ 3 luni (cei 24,2 milioane de copii cu vârsta între 5-11 ani din școlile publice din SUA au pierdut pe durata închiderii școlilor din cauza pandemiei în medie 54 de zile de învățare, iar pierderile de

³⁸ Comisia Europeană, *Noul Plan de acțiune pentru educația digitală (2021-2027). Adaptarea educației și formării la era digitală*, [Online] https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_ro, accesat la 20.11.2020.

³⁹ *Ibidem*; *Digital Education Action Plan. Public consultation, Learning from the COVID-19 crisis: teaching, learning and technology in a changing world*, Z. Karpiński, G. Di Pietro, J. Castaño Muñoz, F. Biagi, with contribution and support from L. Bultynck, V. Mobilio, S. Petkova, I. Juraga, K. Haegemans, [Online] <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12453-Digital-Education-Action-Plan/public-consultation>, accesat la 20.11.2020.

⁴⁰ *Ibidem*.

învățare, sunt asociate cu o pierdere de 5,53 milioane de ani de viață în raport de întreaga populație școlară afectată)⁴¹.

Deși, în vederea asigurării dreptului la educație, profesorii au adaptat platformele de comunicare online pentru a asigura continuitatea procesului de învățare în școli, cu identificarea unor soluții temporare și *ad-hoc*, fără o pregătire specială adaptată la acest proces educațional, în lipsa unor măsuri de îndrumare pe această direcție din partea Ministerului Educației, se observă că încep să fie inițiate măsuri pe această direcție, cu speranța că vor fi eficiente și pe linia desfășurării procesului educațional și mai ales cu privire la respectarea drepturilor copiilor în contextul învățării on-line.

Referitor la necesitatea de a asigura o educație de calitate chiar și în contextul desfășurării cursurilor online, considerăm pertinente recomandările făcute într-un studiu de politici educaționale cu privire la realizarea procesului educațional. Fiecare sistem educațional a încercat să identifice soluții pentru continuitatea procesului educațional, iar în acest studiu sunt indicate unele recomandări pe termen scurt: continuarea procesului de instruire la distanță, accentul pe „crearea condițiilor (resurse pentru autoinstruire, cursuri online, webinare, teleconferințe etc.) pentru formarea (actualizarea) competențelor digitale ale cadrelor didactice și manageriale, astfel încât acestea să permită realizarea activităților de instruire și management la distanță”; elaborarea unor ghidurilor pentru suport în desfășurarea activităților de instruire la distanță pentru părinți (mai ales în cazul copiilor cu vârsta până la 13 ani); „elaborarea recomandărilor pentru utilizarea aplicațiilor antimalware (minimal ale celor gratuite) pentru asigurarea unui nivel minimal de protecție a sistemelor, datelor, aplicațiilor și dispozitivelor elevilor și cadrelor didactice participante la activitățile de instruire la distanță”⁴²; printre recomandările pe termen mediu, sunt indicate: analiza experienței organizațiilor internaționale de certificare a rezultatelor instruirii la distanță și dezvoltarea instrumentelor corespunzătoare; dezvoltarea proiectelor aplicative și de cercetare pentru dezvoltarea resurselor educaționale digitale inteligente, dezvoltarea de resurse care să poată interacționa direct cu elevul, pentru ghidarea procesului de învățare;

⁴¹ D.A. Christakis, W. Van Cleve, F.J. Zimmerman, Estimation of US Children's Educational Attainment and Years of Life Lost Associated With Primary School Closures During the Coronavirus Disease 2019 Pandemic, November 12, 2020, JAMA Network Open 3(11)/2020, pp. 1,8, [Online] <https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen/fullarticle/10.1001/jamanetworkopen.2020.28786>, accesat la 20.11.2020.

⁴² S. Corlat, Studiu: Realizarea procesului educațional în condițiile izolării actorilor învățământului general, Studiu de politici educaționale, Universitatea Tehnică a Moldovei, Proiectul COMpEC - Comunitatea pentru o Educație de Calitate, implementată în cadrul Departamentului Buna Guvernare al Fundației Soros-Moldova, Chișinău 2020, p. 22 [Online] <http://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20educatia%20la%20distanța%20S.Corlat%20Final%2030.04.20.pdf>, accesat la 30.10.2020.

dezvoltarea competenței digitale a cadrelor didactice, pentru desfășurarea eficientă a procesului de instruire la distanță⁴³. Ca recomandări pe termen lung, în acest studiu se indică o elaborare a unei noi concepții privind învățarea, bazată pe acces liber la resurse pentru învățare, îmbinarea instruirii tradiționale cu instruirea la distanță și accesul la tehnologii informaționale; se recomandă o modernizare a procesului de instruire și a infrastructurii digitale a instituțiilor educaționale– educarea „profesorului digital”, care utilizează nativ tehnologiile digitale în activitatea profesională, a „elevului digital” și a „părinților digitali”⁴⁴.

În cadrul Conferinței internaționale *The Digital Transformation Forum: Delivering transformational teaching and research in a new world 2020*⁴⁵, cu privire la discuțiile privind desfășurarea procesului educațional din școli și universități pe durata pandemiei, au fost identificate probleme privind tendințele de pasivitate ale elevilor, dar și faptul că educația on-line este un accelerator spre evoluție, educația fiind cel mai puternic instrument al umanității, iar pandemia trebuie privită ca o oportunitate pentru a descoperi valoarea învățării on-line, la scară mare.

Deși educația este un domeniu în care dezvoltarea a avut loc mai lent, considerăm că transformările în ritmul forțat impus de pandemia COVID-19 pot reprezenta pentru sistemele educaționale naționale un început și o direcție de modernizare care să aibă la baza oportunitățile oferite de tehnologiile digitale iar experiența din această perioadă să fie valorificată, pe linia unei evoluții susținute de eforturi constante, și în perioada post-COVID– 19, pentru a răspunde cerințelor unui proces educațional de calitate care să facă față provocărilor din viitor.

⁴³ *Idem*, p. 24.

⁴⁴ *Idem*, p. 26.

⁴⁵ The Digital Transformation Forum: Delivering transformational teaching and research in a new world 2020, <https://thedigtrans.online-event.co/>.